

הארוטיקה של החשיבה¹

עמרי גילן

מראשית הפסיכואנליזה מקבלים הגוף ותביעותיו את המעמד של המקור לפסיכוסקסואלי, החל מההגדרה הבסיסית של ההיסטוריה כקונברסיה של ייצוג מודחק המומר לסימפטום גופני. התזה הבסיסית של פרויד היא שהדרישות הדחפיות שעברו הדחקה מופיעות בתוצרים של הלא-מודע, ביניהם סימפטומים שמשכנם הרועש יותר או פחות הוא הגוף. בהתאם לכך, הנירוזה, כתצורת הגנה של האני, היא בחירה בתגובה אל מול 'כמות אפקט' [quantity of affect], באופן היוצר שיסוע בין העוררות בגוף, ההתענגות חסרת הפשר, לבין הייצוגים, המסמנים, שהם הרעיון המודחק הלא-מודע.

עם העבודה הקלינית כנקודת המוצא, מצאתי שהגוף נוכח בצורה בולטת עם הסובייקט ההיסטרי – בתלונות על כאבים בראש ובבטן, בחילות והקאות, מחושי וסת וכן האלה – וכן עם סובייקטים פסיכטיים, עם הגוף המפורק, הפלישה של ההתענגות במקומות שונים ומשונים, או הסימפטום הגופני כפתרון. מנגד, מצאתי שהנוכחות של הגוף כמעט נעדרת בעבודה עם סובייקטים אובססיביים, שעמם בולטת הדומיננטיות של המחשבות. לפיכך שאלות הפתיחה היו מהם המופעים של הגוף ותביעותיו בדיבור או בתלונות של פציינטים אובססיביים? ומכאן, מהן השלכות האפשריות בהתנסות האנליטית, מהצד של הפציינט ומהצד של האנליטיקאי?

אפשר לחדד ולומר שהשאלה הראשונית נגעה להקשבה האנליטית במקרים כאלה, שהפציינטים לא מדווחים בהם על תופעות גופניות, אולם הממד הדחפי בא לידי ביטוי בהתנהגות ובמחשבות. זאת, גם בהקשר של הנאמר בשיעור 4 בסמינר "האחד כולו לבדו" של מילר:² "לדעת לאקאן, כל דחף הינו מסדר מסמני, גם האובייקטים של הדחף - הוא נשמר מלומר את המילה - הם מסמנים".

האטיולוגיה אצל פרויד

החל מפרויד, הנירוזה היא תוצאה של המפגש בין התביעות הליבידינליות לבין הגבול שמציב הסירוס: "נקודת המוצא של הנירוזה הכפייתית אינה שונה הרי מזו של ההיסטוריה – ההתגוננות ההכרחית מפני תביעותיו הליבידינליות של תסביך אדיפוס".³ ההיסטוריה והאובססיה הן לפיכך שתיהן אסטרטגיות להתמודדות עם המפגש הזה, ולכל אחת מהן השלכות מבחינת היחס של הסובייקט לגוף, ללא-מודע, לאיווי ולהתענגות. גם אם החזרה של המודחק, כלומר ההתענגות האסורה, מופיעה בצורה תחליפית באתר שונה – בגוף ובמחשבה בהתאמה – הרי שלהיסטוריה ולאובססיה מכנה משותף והוא מקורן: הגוף ותביעותיו הדחפיות שעליהן יש לגונן מפני אבדן ההתענגות הכרוך בתסביך הסירוס.

¹ עבודת סיום במסגרת מסלול מחקר תשפ"א, 2020-2021
² מילר, ז'א. (2011) **האחד כולו לבדו**, תרגום: נתן ברנט וקלאודיה אידן, עריכה: קלאודיה אידן, לא פורסם, עמ' 40, שיעור מ-9.2.2011.
³ פרויד, ז' (1926), **עכבה, סימפטום וחרדה**, תרגום: יאיר אור, רסלינג, תל אביב 2007, עמ' 37-38.

בטקסט מ-1896 תחת הכותרת "הערות נוספות על הפסיכו-נוירוזות של ההגנה" מציין פרויד ש"למרות שאין לצפות שהדבר יתרחש באופן כללי, כל אחד מהמקרים האובססיביים שלי חשף שכבה תחתונה [substratum] של סימפטומים היסטריים, בעיקר מיחושים וכאבים, שחזרו במדויק לחוויות הילדות המוקדמות ביותר".⁴ בדומה להיסטוריה, פרויד מזהה מראשית דרכו את המקור של הנוירוזה האובססיבית ב"אירוע מיני מוקדם ביותר, שהתרחש לפני גיל ההתבגרות, שהזיכרון שלו הפך לפעיל במהלך תקופה זו או לאחריה... אירוע שגרם עונג, אקט של אגרסיה שעוררה התשוקה (במקרה של הילד הקטן) או השתתפות במערכת יחסים מינית שלוותה בהנאה (אצל הילדה הקטנה)".⁵ הלכידה של הסובייקט בעונג ראשוני חסר פשר מוביל ליצירת הסימפטום שנועד להבטיח את התמשכות קיומו מפני סכנה – בנוירוזה הכפייתית חזרת המודחק מתרחשת במחשבה.

גם אם באותה תקופה האמירה תאמה לתזה הנוגעת לפיתוי העודף שעמד בבסיס הנוירוזות, פרויד חוזר עליה 30 שנה מאוחר יותר, ב"עכבה, סימפטום ומועקה" במילים כמעט זהות: "כמו כן, נראה שבכל נוירוזה כפייתית ניתן למצוא שכבה תחתונה של סימפטומים היסטריים שהתפתחו בשלב מוקדם ביותר, אבל אז משתנה המשך התצורה באופן מכריע באמצעותו של גורם מכונן".⁶

גורם מכונן זה, על פי פרויד, הוא חולשתו של הארגון הגניטלי המאפשרת רגרסיה חלקית או מלאה אל השלב הסדיסטי-אנאלי, מה שמאפשר לבטל או לדחות ככל האפשר את נטיית הדחף. במילים אחרות, הביטול של החיים הגניטיים – עם דגש על האוננות – הוא המניע לרגרסיה ולהתהוות של נוירוזה כפייתית, על הביטויים הגלויים האופייניים לה כגון מצפוניות, ניקיון וסדר, שאינם אלא תצורות תגובה או סובלימציות של רכיבים של הארוטיקה האנאלית.

ב"עכבה, סימפטום ומועקה" מסביר פרויד את המטה-פסיכולוגיה של רגרסיה זו לשלב האנאלי באמצעות השערה על פירוק של תערובת הדחפים, "הפרדתם של הרכיבים הארוטיים אשר נקלעו אל הטעינה ההרסנית של השלב הסאדיסטי עם תחילת השלב הגניטלי".⁷ אולם ניכר שקל יותר להבין זאת באמצעות ההתנהגויות הכפייתיות של איש העכברושים. בתת-הפרק 'כמה דימויים כפייתיים ותרגומם' מביא פרויד כמה דוגמאות לכך שביסוד המחשבות הפוקדות וההתנהגויות המוזרות של הפצינט – לדוגמה הכפייה להרחיק אבן מהכביש בו אמורה לעבור אהובתו במרכבה – עומדים שני אפקטים מנוגדים, אהבה ושנאה, ושהסימפטום הכפייתי מטרתו לספק אותם, אך כל אחד לחוד.⁸ במובן זה, גם אם הסימפטום שנוצר כפשרה מופיע בממד של המחשבה הכפייתית, מקורו הוא תביעה דחפית. דוגמה נוספת: המחשבה שהתעוררה בו בעת שסיפר לפרויד על העינוי – "באותו רגע חלף במוחי הדימוי שהדבר קורה לאדם יקר לי" – ועוררה בו "הזדעזעות מתשוקה שלא היתה מוכרת לו", נוגעת להתענגות השוכנת בגוף.⁹

Freud, S. (1896). "Further Remarks on the Neuro-psychoses of Defense", in: Freud – Complete works, ⁴ electronic print, p. 164.

Freud, S. (1896). "Heredity and the Aetiology of the Neuroses", in: Freud – Complete works, electronic format, ⁵ p. 159.

⁶ **עכבה, סימפטום וחידה**, עמ' 38.

⁷ שם, עמ' 38.

⁸ פרויד, ז' (1909), **איש העכברושים – הערות אודות מקרה של נוירוזה כפייתית**, תרגום: מרים קראוס, קוגיטו, צפת 2004, עמ' 54-65.

⁹ שם, עמ' 44.

הדומיננטיות של הצואה והמבט כאובייקטים

על ההכוונה של הקליניקה אל הממשי – במסגרתה ניתן דגש בהתנסות באנליזה על ניסוח אופני הסיפוק המועדפים על הסובייקט – אפשר אולי לחשוב במונחים של פרויד באמצעות הדגש על הקיבעון של הליבידו. הקיבעון מסביר את מה שחושף הטיפול האנליטי – היצור האנושי מעוגן לתקופה בעברו בה התענגותו לא חסרה סיפוק. "הנורוטים", כותב פרויד בהרצאה 23 מתוך הרצאות המבוא, "מחפשים בהיסטוריה של חייהם עד שהם מוצאים תקופה מסוג זה, גם אם הם צריכים לחזור אחורה עד לתקופה בה היו תינוקות על הידיים – כפי שהם זוכרים את זה או כפי שהם מדמיינים זאת מרמזים מאוחרים יותר".¹⁰ אנו נשוב לתינוק על הידיים בהמשך.

ניתן לומר שמבחינת פרויד, בהמשך לנאמר ב"עכבה, סימפטום ומועקה", הקיבעון אל השלב האנאלי לא רק שמאפיין, אלא ממלא תפקיד מארגן באטיולוגיה של הנורוזה האובססיבית. ב"האופי והארוטיקה האנאלית" מ-1908 הוא מבהיר את הקשר בין צירוף של קווי אופי מסוימים – אנשים מסודרים, חסכנים ועקשנים – לבין האזור הארוטוגני מעורר הגירוי של פי הטבעת. הוא מוצא שאצל אנשים עם ארוטיקה אנאלית דומיננטית בילדות, יופיעו בהמשך החיים תכונות אלה כשאריות על פי הנוסחה הבאה: "או שתכונות האופי העקביות מהוות המשכים שלא חל בהם שינוי של הדחפים המקוריים [עקשנים?]; או שהן עידונים שלהם [חסכנים?]; או שהן תצורות-תגובה כנגדם [מסודרים?]".¹¹ זוהי אפוא דרך אחת לזהות נוכחות של סיפוק דחפי ילדי באופני ההתנהגות של המבוגר.

באשר למבט, פרויד מזהה אצל איש העכברושים את הפנטזיה על המבט האבהי: "להקשר זה שייכת גם התנהגותו המוזרה בזמן שבו למד לבחינה והשתעשע בפנטזיה שאביו עדיין חי ועשוי לחזור בכל רגע. הוא ארגן את סדר היום שלו כך שהלימודים שלו נדחו לשעות המאוחרות של הלילה. בין השעות 12 ל-1 בלילה עשה הפסקה, פתח את הדלת המובילה לחדר המדרגות, כאילו אביו עומד שם לפני הדלת, ואחר כך, כשחזר, התבונן בפין החשוף שלו במראה".¹² פרויד מייחס מוזרות זו לקשירה יחדיו באמצעות התנהגות כפייתית של היחס הדואלי לאביו – כמיהה למבט אוהב ומתגאה, מהצד של האידאל, במקביל למבט של האב כסופר-אגו אוסר ומעכב: הוא מראה לאביו שהוא סטודנט טוב, על מנת שאביו יאהב אותו, אך בה בעת מציג את הפין שלו כדי שאביו יגנה אותו על התנהגותו.

אפשר לומר שהנוכחות של המבט אצל האובססיבי עוברת מטפוריזציה לתחושה שהוא מצוי תחת המבט השופט של האחר, מה שמוביל לתופעות אופייניות של עכבות, אשמה, גינויים עצמיים, משימתיות, עונשים ואיסורים עצמיים, כמו למשל צום או איסור על אוננות.

המוות והאיווי הבלתי אפשרי

¹⁰ Freud, S. (1917), *Lecture XXIII: The Paths to the Formation of Symptoms*, in: Freud – Complete works, electronic format, p. 1426.

¹¹ פרויד, ז' (1908), "האופי והארוטיקה האנאלית", בתוך: **מיניות ואהבה**, תרגום: דוד זינגר, עם עובד, תל אביב 2012, עמ' 102.

¹² **איש העכברושים**, עמ' 76.

פרויד שם לב לעיסוק של איש העכברושים במוות, ולכך שמחשבותיהם של פציינטיים אובססיביים אחרים נסבות "ללא הרף סביב משך החיים וסכנה המוות הנשקפת לזולתם". מבחינתו, הדבר משמש את האובססיבי כאופן ייחודי של פתרון הקונפליקטים והספקנות האינסופית שלו, וזאת בכך שהוא דוחה את ההכרעה בהם עד המוות, כלומר עד נקודה אינסופית.¹³ עם לאקאן יהיה ניתן לומר שהאובססיבי הופך כך את האיווי שלו לבלתי אפשרי, בכך שהמוות מקבל את התפקיד של לחסום את הסובייקט בפני האיווי. במילים אחרות, המוות מופיע כמסמן אדון בדיבור של האובססיבי, המפעיל מעין שדה כבידה בשיח שלו ומעגן נקודה אידאלית שמשאירה את האיווי בגדר בלתי אפשרי. לדוגמה, פציינט שמציג התלבטות מתמדת בין להתמיד בקריירה שהחל לבנות ולשאת את בת זוגו לבין לעזוב את הכל כדי "להתחיל מאפס" במדינה אחרת, ניסח זאת לאחרונה כך: "ברגע שאני אבחר, זה אומר סוף החיים". לפיכך, אפשר לחשוב על הסימפטומים אצל האובססיבי – העכבות, הספק התמידי, האימפוטנציה – כמו גם על הפעולות המחשבתיות של בידוד ושל ביטול כעל מכשירים שנועדו לשמר את האיווי בסטטוס של בלתי אפשרי.

בשיעור שזכה לכותרת "האובססיבי והאיווי שלו" מתוך סמינר 5, לאקאן טוען שמה שבולט בסימפטומים האופייניים לסובייקט האובססיבי – איסורים, עכבות, מחסומים, פחדים, ספקות, מכשולים – הם "התביעות של הסופר-אגו".¹⁴ בהתאם לכך, לאקאן מראה שהאובססיבי למעשה שב וממקם את עצמו בעמדה של מי שניטל עליו לבקש רשות מהאחר על מנת לממש את איוויו, ומכאן שהוא קושר את עצמו ביחס של תלות, תלות שאינו רוצה לדעת עליה דבר, באחר הגדול בכל הנוגע לאיווי שלו – האחר חייב להתקיים כי הוא זה המתיר וזה האוסר. "האובססיבי פותר את השאלה של היעלמות האיווי שלו בכך שהוא הופך אותו לאיווי אסור. הוא מביא לכך שהוא [האיווי] נתמך על-ידי האחר דרך האיסור של האחר"¹⁵ – כלומר שהמבט המאשר מחד והאוסר מאידך מצדו של האחר נעשה הכרחי על מנת לקיים את האיווי.

את האישור של האחר למימוש של האיווי שלו האובססיבי יחפש – בדרך המוכרת של הפשטתו וניתוקו ממקורו הדחפי – בזירה אחרת, זו של מעשה הגבורה, או האקט ההישגי [exploit]. זהו ערוץ שדורש השתתפות של שניים נוספים פרט לסובייקט עצמו: אחר קטן, מוחשי, זולת, שאיתו האובססיבי מתחרה, ואחר גדול, צופה, מביט, המשמש עד לניצחונו. אם כן, עם לאקאן של סמינר 5 ניתן לומר שהדגש הוא על האחר המביט הזה שהאובססיבי מקיים, "זה שיש לשמר בכל מחיר, המקום שבו מעשי הגבורה מתועדים וההיסטוריה שלו [של האובססיבי] נרשמת".¹⁶

אם כן, על מנת לשמר את האיווי באיזה אופן זקוף, הסובייקט האובססיבי זקוק לנוכחות של האחר, כדי שזה יטיל עליו את האיסור; אולם זהו אותו איסור עצמו שמשמר את האיווי כבלתי אפשרי. אם הדגש בסמינר V הוא על הקשר היסודי אצל הסובייקט האובססיבי בין המבט של האחר לאיווי, עם ההוראה המאוחרת ועם מילר עובר הדגש להשפעה של המבט על ההתענגות.

המבט הממית: בין האיסור על האם לאישור של האב

¹³ שם, עמ' 102-103.
¹⁴ Lacan, J. *Book 5: Formations of the Unconscious 1957-1958*, translated by Russel Grigg, Polity Press, 2017, p. 390. שיעור מ-21.5.1958, תת-פרק 2.
¹⁵ שם, p. 393.
¹⁶ שם, P. 395.

ראשיתו של המבנה של הילד שיגדל להיות אובססיבי בעמימות שהוא מזהה באיווי של אמו, וליתר דיוק בסימנים של חוסר סיפוק מצדה. בהינתן שהמטפורה האבהית אכן נרשמה אצל הילד, הילד נכנס בתווך שבין ההישענות על האב כמקור הסיפוק המשוער של האם – ומכאן הפתרון דרך ההזדהות – לבין הישאבותו להוות משלים לסיפוק שלה. ההישאבות אל המילוי של הסיפוק העדין שהוא מזהה, היא זו המובילה לתחושת הפריווילגיות מצד האם, תחושה שסובייקטים אובססיביים מרבים להעיד עליה ואף להתלונן עליה. מדובר אם כן על הזדהות פאלית, כלומר עם הפאלוס, עם מסמן החסר של האם, שלוכדת את האובססיבי במעין נוסטלגיה סימפטומטית למקום של היות הפאלוס, מה שבא לידי ביטוי בחיי האהבה שלו עם התובענות המוכרת להכרה בו ובכוונותיו הטובות. אצל הילד הקטן, הקשר עם האם הלא מסופקת מתקיים בזירה של סיפוק הצרכים והטיפול הפיזי, ולכן כולל גישה לגוף של הילד המובילה להתענגות. במקום הזה, תחת האיסור האבהי על הארוטיזציה של הקשר עם האם, נוצר המבנה ההגנתי הסימפטומטי המאפיין את האובססיה, שתכליתו להמשיך לזכות בסיפוק חליפי גם תחת איום הסירוס.¹⁷

האיסור האבהי בא לידי ביטוי בראש ובראשונה במבטו. במונפלייה ב-2011¹⁸ מציין מילר שבעבור איש העכברושים, הנוכחות של אביו באה לידי ביטוי בכך שכאשר הוא ניצב בפני ההתענגות רווית האשמה שלו, הוא הולך לפתוח את הדלת כדי לראות אם האב נמצא שם. את המעשה הזה אפשר להבין כניסיון של איש העכברושים למקם אצל אביו מבט נסתר, לא ממוקם, האורב לו במכל פינה ומקלקל את התענגותו. בדומה למילה, המבט הורג את הדבר: "מה שמעכב את האובססיבי (ובאופן כללי יותר את הנוירוטי) הוא ההרגשה שמסתכלים עליו, הנחת יסוד לפיה עליו להישפט, להישפט ללא הרף. האובססיבי מתחבט במבט טעון בערכים סימבוליים, במבט המחשב, מעריך ומוקיע". מילר חוזר בנקודה זו על קביעתו של לאקאן מסמינר 23, לפיה "זה קשה באופן מיוחד, כך אנו יודעים, לנתק את האובססיבי מכוחו של המבט".¹⁹

עולה השאלה מדוע כה קשה אפוא לחלץ את האובססיבי מהשפעת המבט, קביעה שמקבלת משנה תוקף בעבודה הקלינית. מילר מביא בהקשר זה אנקדוטה שמצטט לאקאן ומשיבה אותנו לחיק האמהי שמזכיר פרויד: ילד נמצא בזרועות אמו, 'ברחם', ושואל את האב: "למה אתה מסתכל עליי?". מילר מציין ש"באותו רגע הוא חש את הזוהמה של מבטו של אביו". לתשובתו של האב, "אתה יפה", משיב הבן: "אני רמאי". מילר מציע להבין את הרגע הזה – בו הילד חש את מבטו הממית של האב, "טעון בכוחות סמליים" – כרגע מהסדר של אירוע גוף. במילים אחרות, זו מכה של המבט המהממת את הגוף המתענג עם האם, באופן המלחים יחד התענגות עם איסור. כתוצאה מכך, מילר משער שבתשובתו 'אני רמאי', משיב למעשה הבן: "אני מת, אבל אני משחק אותה יצור חי". כיצד להבין זאת? לכאורה המשוואה אמורה להיות הפוכה – הבן עושה מראית עין של מי שהתענגותו הומתה, כשלמעשה הוא חי, מתענג בממד של החשיבה. אולם אפשר שפירוש התשובה של הבן, על פי לאקאן, הוא שאירוע הגוף 'המית' את ההתענגות – המבט הרג את הדבר – ומה שנותר לבן הוא 'לשחק אותה' מי שממשיך לחיות על אף אבדן ההתענגות.²⁰

¹⁷ Dor, J. (1999) *The Clinical Lacan*, Other Press, pp. 109-130.

¹⁸ דיון במונפלייה הכלול בתוך: Miller, J. A., & Di Ciaccia, A. (2018). L'Uno-tutto-solo. *L'orientamento lacaniano*. תרגום: נתן ברנט ועידית גרינברג, עמ' 245-247.

¹⁹ p. 246.

²⁰ p. 248-247.

בסיום הרצאה שנתן ב-1975 בג'נבה על הסימפטום, משיב לאקאן לשאלה שנשאל על ההתייחסות שלו ל-soll ich werden במילים אלה: "האובססיבי הוא באופן מהותי ביותר מישהו שהוא חשיבה. הוא חשיבה בצורה מלאת תאוה (greedily). הוא חשיבה במעגל סגור. הוא חשיבה בשביל עצמו ורק בשביל עצמו".²¹ למה הכוונה 'האובססיבי הוא חשיבה'?

על פי פרויד, כאמור, בבסיס הנוירוזה הכפייתית עומדת גרסיה ראשונית שבה החשיבה הכפייתית מחליפה את הפעולה הקונפליקטואלית. פרויד מוסיף שגרסיה זו, מפעולה לחשיבה, מקבלת חיזוק מתופעה מוכרת במקרים של חולים כפייתיים, והיא "ההופעה המוקדמת וההדחקה טרם זמנה של הדחף להציץ ולדעת בהקשר המיני". בנקודה זו נשזר הדחף לדעת, העונג הכרוך בידע, בסימפטום של החשיבה, והתוצאה היא ש"מהלך החשיבה עצמו עובר תהליך של סקסואליזציה בכך שהתשוקה המינית, שבדרך הטבע נסבה על תוכן החשיבה, מופנית מעתה לפעולה החשיבה עצמה, והסיפוק בהגעה לתוצאה של חשיבה חשוב כסיפוק מיני".²² תיאור זה עולה בקנה עם התזה הפרוידיאנית הבסיסית בנוגע לסימפטום. בהרצאה ה-23 מתאר פרויד כיצד כאשר הליבידו נתקל במחסום לסיפוק, האנרגיה מוטענת ברעיונות השייכים למערכת לא-מודע, וכפופים לתהליכים של עיבוי והתקה. כך, בדומה לתצורה של החלום, האופוזיציה שמציב האגו בפני סיפוק המשאלה הליבידינלית מובילה לבחירת נתיב סיפוק שיכול להיות האופוזיציה עצמה: "פיסת עמימות שנבחרה בקפידה, עם שתי משמעויות העומדות בסתירה מוחלטת זו לזו".²³

לפיכך, המחשבה הכפייתית, ה-Zwang – שהיא הסימפטום האובססיבי ב-ה' הידיעה – משמשת אפוא בד בבד הן כהגנה והן ככלי להתענגות. לכפילות זו השלכות מכרעות על התצורות הסימפטומטיות של הסובייקט האובססיבי, ועל כן גם על העבודה הקלינית: בניגוד להצפנה בסימפטום גופני, חזרת המודחק נוכחת בשרשרת המסמנים עצמה, אך היא מבודדת מהאפקט ומהסיבה כך שהסובייקט לא מבחין בקשר בין הנאמר לבין מה שקורה לו. לפיכך התוצאה היא תחושות של בלבול מתמשך, היעדר המובן, אבסורדיות סביב הספק הבלתי פתיר, או אי יכולת להגיע למסקנה.²⁴ נגזרת נוספת היא שבכך שהסימפטום המחשבתי מעניק סיפוק אוטו-ארוטי מעצם ההלחמה בין ההתענגות לבין המסמנים, הייצוגים המחשבתיים, הוא מתפקד כמו תפר על השיסוע הסובייקטיבי כך שהוא אינו מופנה לאחר כסימפטום ואינו תובע ממנו דבר. הסבל האובססיבי קשור אפוא לכך שהוא מוצא את עצמו כלוא ללא מוצא במבצר מחשבתי, מבודד מהאחר, מבלי לדעת דבר על העונג שהוא מפיק מכך.

לאקאן, בשיעורים 17 ו-18 בסמינר 8, מאפיין את האובססיבי כמי שעורך ארוטיזציה של העולם שלו, "ובמיוחד של עולמו המנטלי". בנוסחת הפנטזמה של האובססיבי, הארוטיזציה – ההטענה הארוטית של אובייקטים – נרשמת כפונקציה פאלית הנשענת על אקוויוולנטיות בין האובייקטים במישור הארוטי.²⁵ לאקאן מסיק זאת מהשימוש של פרויד במילה 'עכברושים' ברבים, וזאת למרות שהעכברוש המדובר, זה המכבב בעיני התורכי שהדיבור עליו גרם אצל הפציניט של פרויד להופעה של "התענגות שהוא עצמו לא

²¹ Lacan, J. (1989). Geneva lecture on the symptom. *Analysis*, (1), p. 24
²² איש העכברושים, עמ' 110.

²³ Freud, *Lecture XXIII: The Paths to the Formation of Symptoms*, p. 1424

²⁴ Soler, C. (1993). *Hysteria and Obsession – The Seminar of the Freudian Field*, p. 33

²⁵ Lacan, J., *Book 8: Transference 1960-1961*, translated by Bruce Fink, Polity Press, 2015, p. 252 [297]
שיעור מ-26.4.1961, תתי-פרק 1 ו-2.

היה ער לה", הוא יחיד. אם מדובר על עכברושים ברבים הדבר קשור לכך שהעכברוש מכפיל עצמו בדרך של התקה ב"כלכלה של חילופין מיוחדים, תחליפים ומטונימיה קבועה שהסימפטומולוגיה של האובססיבי מהווה בעבורה דוגמה חיה".²⁶ דוגמה לכך היא הקישור המטונימי בין המסמן 'עכברוש' למסמן של הכסף, הפלורנינים, שהופיע בהקשר לתשלום באנליזה עם פרויד.

בניגוד לסובייקט ההיסטרי, שאצלו הצבת הפונקציה הפאלית מודחקת (להיות הפאלוס שמשלים את החסר באחר), מוסתרת היטב, אצל האובססיבי הפונקציה פי מופיעה ברמת המודעות, היא "ניתנת לתפיסה וגלויה לגמרי בסימפטום". עם זאת, היא ניטרלית, מופשטת מהמטען האפקטיבי שלה. בניגוד להדחקה, הפונקציה הפרוידיאנית הרלוונטית לנוירוזה האובססיבית שלאקאן מזכיר בפרק היא ה-Verneinung, שמאפשרת ל"דברים להיות כה מדוברים באופן גלוי ועדיין לא מוכרים כהלכה" (עמ' 253). מכנים זה הוא שמוביל לכך שאת סיפוקו מוצא האובססיבי בממד המחשבתי של הפנטזיה, באופן מנותק מהפעולה ומהגוף: "הפנטזיה כוללת את כל מה שתורם [לאקט], בצורה הכה אופיינית של בידוד, שהמכניזם שלו הודגש בלידת הסימפטום" (עמ' 256, 301).²⁷ התוצאה היא שמירת האיווי כבלתי אפשרי: נשמר מרחק תמידי בין הפנטזיה לבין האקט שאמור לממש אותה, מרחק שצבוע בצבעים של מוסר והסתרה.

לסיכום, נדרשות נסיבות ייחודיות לכך שייצא ממבצרו, שם הוא מרחיק את עצמו מהאחר ומאיווי, על מנת לחפש מזור לסבלו. גם כשהוא כבר פונה לעזרה – פעמים רבות בדמות שאלות 'מדעיות' על התנהגות אנושית או השוואות 'סטטיסטיות' במטרה למצוא שם למצוקה שלו – אין פירוש הדבר שהוא פונה אל הידע של האחר בדמות סובייקט מונח לידע. לפיכך מוכרת בראשית טיפול עם סובייקטים אובססיביים הנחיצות של ה'היסטריזציה' של השיח, כלומר פיתוח רגישות אצל המטופל לאיווי של האחר ולהגחה של הלא-מודע בהעברה, כתנאי לכניסה לעבודה אנליטית.²⁸ במילים אחרות, אפשר לחשוב על היסטריזציה כעל פרימה של התפר על השיסוע שיוצר הגודש החשיבתי על מנת שהאובססיבי ייתקל בתוצרים של הלא-מודע כזרים ומפתיעים.

ואולם, השזירה של ההתענגות וההגנה מפניה בסימפטום של החשיבה מובילה לכך שבשביל האובססיבי, ה'אני חושב' הוא שווה ערך ל'אני מתענג'. לפיכך, מאחר שהוא מתענג מההגנה שלו, בהכונת הריפוי נדרש היסט מהשאלה היסודית של הסובייקט האובססיבי בממד הסמלי של ההזדהות – 'האם אני חי או מת' – אל עבר שאלה הנוגעת אל הממד של הדחף: 'מה במחשבה גורם לי להמשיך להתענג?'.²⁹ היסט שכזה מכון לייבוש או לריקון המובן של החשיבה, עד כדי צמצומה לגרעין של התענגות אטומה וחסר פשר.³⁰ בהתנסות אנליטית, הכרוכה באי דחייה של אחר שמביט ומאזין, יוכל האובססיבי לשאת אבדן של התענגותו, התענגות-כולה-לבד של רווק, ולהקל על האפקט של המבט תוך ויתור על הליווי המתמיד של המוות.

²⁶ [298] p. 253.

²⁷ [301] p. 256.

Malengreau, p. (2008). *The Treatment of an Obsessional*, in: *Psychoanalytical Notebooks 18 – Obsessional Neurosis*, London Society of the NLS, London, p. 127.

²⁹ שם, p. 136.

³⁰ Solano-Suárez, E. (2021), *La jouissance de la pensée*, *La Cause du Désir* 2021/1 (N° 107), pp. 82-86. תרגמה: קלאודיה אידן.

